

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ**

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Реферат о оцени докторске дисертације

На основу одлуке Наставно научног већа Економског факултета у Београду, од 11. јула 2018. године, одређени смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата **Светозара Танасковића**. Пошто смо проучили поднету докторску дисертацију кандидата Светозара Танасковића, дипломираног економисте-мастера, под насловом „*Утицај институционалне инфраструктуре на динамику привредног раста и корупцију у земљама у транзицији*“, подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Светозар Танасковић је рођен 1984. године у Шапцу где је завршио основну и средњу школу. Економски факултет Универзитета у Београду уписао је 2003, а дипломирао октобра 2007. године на смеру Економска анализа и политика (модул Макроекономска анализа) са просечном оценом 9. Исте године је уписао мастер студије на Економском факултету у Београду на програму Макроекономија привреда у транзицији. Све програмом и планом предвиђене испите положио је са просечном оценом 10 и успешно одбранио мастер рад под насловом „*Оптимална макроекономска политика и режими девизних курсева у транзиционим економијама*“ (ментор, проф. др Миомир Јакшић). Докторске студије уписује школске 2009/2010. године на студијском програму Економија са ужим предметом истраживања које се односи на утицај институција на макроекономске варијабле у транзиционим економијама. Положио је све испите предвиђене студијским програмом са просечном оценом 9,56 (испити: Микроекономска анализа 1–Д, Макроекономска анализа 1–Д, Економетрија 1–Д, Методологија научног истраживања, Моделирање и оптимизација, Методи и технике научног истраживања, Макроекономска анализа 2–Д, Глобализација и транзициони процеси, Економија јавног сектора).

Одмах по завршетку основних академских студија (од октобра 2007. године) кандидат је ангажован као демонстратор на предметима Основи економије и Основи макроекономије на Економском факултету Универзитета у Београду. У 2008. и 2009. години је изводио вежбе на тим предметима у звању сарадника у настави да би након уписивања докторских студија од децембра 2010. био изабран у звање асистента. Од школске 2013/14. изводи вежбе у више група на предмету Основи економије. Од 2008. године укључен је у рад Фонда за развој економске науке (ФРЕН) где као члан редакције и аутор секције „Монетарни токови и политика“ учествује у издавању стручне публикације *Квартални мониторинг*.

Самостално и као коаутор објавио је више научних и стручних радова и учествовао како на домаћим тако и на међународним конференцијама. Основна област интересовања кандидата је институционална економија са посебним фокусом на утицај развоја институционалне инфраструктуре на економски раст и развој као и друге макроекономске индикаторе. Кандидат је до тренутка предаје докторске дисертације објавио радове са следећег списка:

Vujačić, I., Petrović-Vujačić, J., Tanasković, S., Miljković, M. (2017) "Economic Growth and Development in the States of Former Yugoslavia" Conference: Economic policy for smart, inclusive and sustainable growth, Faculty of Economics, University of Belgrade **M34**

Mitrović, Đ., Tanasković, S. (2017) "The diffusion of e-services and economic performance of western balkan countries – a DEA based approach" Conference: Economic policy for smart, inclusive and sustainable growth, Faculty of Economics, University of Belgrade **M34**

Tanasković, S. (2016) "Uticaj institucionalnih varijabli na privredni rast u zemljama Centralno-Istočne Evrope" *Ekonomске идеје и пракса*, No. 19, str. 37–48 **M51**

Arsić, M., Randelović, S., Tanasković, S. (2016) "Od makroekonomske stabilnosti do održivog rasta privrede Srbije" *Ekonomска политика Srbije u 2016. godini*, CID – Ekonomski fakultet, Beograd, str. 79–116 **M44**

Tanasković, S. (2015) "Kvalitet institucionalnog okruženja u Srbiji – indikatori korupcije i uzapćenosti државе" *Ekonomска политика i razvoj – tematski zbornik*, CID – Ekonomski fakultet, Beograd, str. 159–186 **M44**

Tanasković, S., Miljković, M., Petrović-Vujačić, J. (2015) "Determinants of Commercial Bank Profitability in Serbia in the Post-Crisis Period" *EACES Workshop – Financial Development in Transition and Post-Transition Countries*, Publishing Centre of the Faculty of Economics ISSN: 978-86-403-1434-3, pp. 92–104 **M33**

Tanasković, S., Jandrić, M. (2015) "Macroeconomic and Institutional Determinants of Non-Performing Loans" *Journal of Central Banking Theory and Practice*, Vol. 4, No. 1, pp.47–62 **M24**

Mitrović, Đ., Tanasković, S. (2014) "Ekonomski i institucionalni aspekti prevazilaženja digitalne podele u Srbiji" *Role of the State in the new growth model of Serbian economy*, Eds. B. Cerović, Publishing Center of the Faculty of Economics, pp. 141–156 **M44**

Miljković, M., Filipović, S., Tanasković, S. (2013) "Market concentration in the banking sector: Evidence from Serbia", *Industrija*, Vol. 41, No. 2, ISSN 0350-0373, pp. 7–25 **M24**

Tanasković, S., Ristić, B. (2013) "Percepcija poslovnog okruženja kao faktor međunarodne konkurentnosti Srbije", u Prašćević, A., Bijelić, P. (red), *Institucionalne reforme, Ekonomski razvoj i proces pridruživanja Evropskoj Uniji*, Ekonomski fakultet, Beograd, str. 193–217, ISBN: 978-86-403-1314-8 **M44**

Miljković, M., Filipović, S., Tanasković, S. (2013) "Profitability of Serbian Banking Sector during Global Economic Crisis", *Industrija*, Vol 41, No. 4, ISSN: 0350-0373, pp. 39–57 **M24**

Ristić, B., Svetozar, T, (2012), „Koliko smo stvarno (ne)konkurentni: Problemi merenja Globalnog indeksa konkurentnosti na primeru Srbije“, u: Petar Đukić i Đorđe Đukić (ed.), *Privreda Srbije u drugom talasu krize: Izgledi za 2012.*, Naučno društvo ekonomista sa Akademijom ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd 2012. pp. 107–123 **M64**

Mitrović, Đ., Pokrajac, S., Tanasković, S, (2012): “Does global economic crisis increase digital divide in developing countries? Case of Serbia”, From Global Crisis to Economic Growth. Which Way to Take? – Volume 1: Economics, Faculty of Economics, Belgrade **M33**

Tanasković, S., Mitrović, Đ., Miljković, M, (2012) “On the Second Wave of Crisis – Analysis of Western Balkan Countries“ International Institute of Social and Economic Sciences (IISES), Conference proceedings, Lisabon **M34**

Ristic, B., Tanaskovic, S, (2012), “Correction of Primary Data Bias in Composite Indices for Improved Comparison of Countries Competitiveness”, in: IISES Conference proceedings, International Institute of Social and Economic Sciences (IISES) International Academic Conference, Lisbon (Portugal), 9–12 September 2012, pp. 546–546 **M34**

Jandric, M., Mitrovic, Dj., Tanaskovic, S, (2011) “Labor Markets in Recession – The Role of Enhancing Internal Flexibility in Reducing Employment Losses“ EBES 2011 Conference, Istanbul **M34**

Ristić, B., Tanasković, S, (2011), “Serbia’s competitiveness: Measuring competitiveness and country rankings in the World Economic Forum Global Competitiveness Report”, Quarterly Monitor, No. 25–26, FREN, Belgrade, pp. 68–80

Tanaskovic, S., Trifunovic, D., Jandric, M, (2010) “The Choice of Exchange Rate Regime and Adjustments During the Financial Crisis in Transitional Economies” EBES 2010 Conference, Athens **M34**

Кандидат је 30. јуна 2016. године приступио јавној одбрани теме коју је предложио за своју докторску дисертацију. У уводном излагању објаснио је предмет и циљ дисертације из перспективе економије раста, као и проблема типичних за испитивање улоге које институције имају на економску активност. По завршеном излагању чланови Комисије су упутили питања кандидату у вези са методологијом која ће се користити у истраживању и сугерисали су потенцијалне додатне теме које би кандидат могао да укључи у дисертацију. Након одговора кандидата на постављена питања, Комисија је једногласно донела одлуку о прихватању предложеног наслова докторске дисертације и предлога структуре рада, што је и детаљније образложила у раније прихваћеном реферату о подобности кандидата и теме доктората.

Први докторандски колоквијум кандидат је успешно положио 05. априла 2018. године, одбраном рада под насловом „Фактори институционалне базе као детерминанте привредног раста“. У раду је представљен приступ редуковања елемената институционалног окружења на два базична како би се поједноставио процес оцењивања модела раста. Кандидат је представио резултате модела раста са посебно наглашеном детаљнијом употребом различитих метода оцењивања како би се са сигурношћу могло дискутовати о стабилности добијених резултата. По обављеној расправи, имајући у виду резултате у поднетом раду као и додатна веома прецизна образложења кандидата, менторска комисија је једногласно закључила да је кандидат успешно представио део својих истраживања које спроводи за потребе дисертације и сугерисала је могуће правце даље примене добијених резултата код тема са сродном проблематиком.

Други докторски колоквијум кандидат је положио 28. јуна 2018. године презентовањем и одбраном резултата два нова метода за моделирање привредног раста. У првом случају је на основу модела коначних регресионих мешавина утврђено присуство вишеструких режима раста за привреде у узорку на чије формирање

значајан утицај имају неформалне институције. Затим су резултати вишеструког модела раста упоређени са оценама добијеним на основу класичног приступа. Тим поређењем јасно се уочавају значајне разлике у оценама. У наставку кандидат тестира нелинеарност ефеката корупције на привредни раст у зависности од разлика у институционалном окружењу примењујући модел прага са глатком функцијом транзиције. На основу ове анализе кандидат долази до изузетно интересантних резултата чије су импликације важне за формирање јавних политика у вези са корупцијом, односно, потребом развоја институција ради смањења ове појаве.

Имајући у виду наступ кандидата као и његов прилог на другом докторандском колоквијуму, комисија је једногласно позитивно оценила презентован рад кандидата. Убрзо после тога, кандидат Танасковић је завршио рад на докторској дисертацији и предао је Факултету на оцену и одбрану.

Предата дисертација има пет поглавља на 309 страна, укључујући и списак литературе са 248 наслова и десет прилога са резултатима додатних модела на 24 стране.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања ове дисертације представљају системи веза и механизми утицаја различитих димензија институционалне инфраструктуре на динамику привредног раста. У ту сврху, кандидат је изабрао да испита узорак од 111 привреда у периоду 1985–2014. године. Већина савремених истраживања привредног раста доминантно се ослања на поставке неокласичног модела који разлике у степену привредног раста и развоја између земаља објашњавају разликама у расположивом капиталу и радној снази (касније проширено и на утицај хуманог капитала и технологије). Природни експерименти који су били расположиви и који су се могли посматрати по завршетку Другог светског рата (Источна и Западна Немачка, Северна и Јужна Кореја, Индија и Пакистан, и слично) показују да постоје и додатни (индиректни) фактори који, у основи, детерминишу начин на који ће привреде вршити акумулацију капитала, улагати у хумани капитал или у развој нових технологија.

У вези са тим кандидат поставља основни **циљ** свог доктората. Он својим истраживањем настоји да одговори на питање због чега – иако су основне детерминанте привредног раста увелико познате – привреде у транзицији и привреде у развоју нису успеле да остваре већи економски напредак. Заправо, остаје отвореним питање којим путем и помоћу којих механизма те детерминанте заједнички делују као скуп фактора на привредни раст. Такво истраживање је у пуном складу са савременом економском теоријом раста: у претходне три деценије интересовање истраживача све више се окреће ка анализи неких фундаменталних детерминанти попут географије, историјског (нпр. колонијалног) наслеђа, религије, културе и институција. Значајна литература која је у међувремену настала на том подручју, потврђује да постоји јасан утицај, у првом реду, формалног институционалног оквира земље на перформансе привредног раста. Ипак, начин на који делују остали фактори попут неформалних институција, још увек није довољно истражен, услед чега се кандидат посебно фокусирао на овај проблем и узео га као један од основних истраживачких задатака у дисертацији.

Да би се оваква оријентација кандидата могла боље разумети треба нагласити да је у литератури доминантан приступ испитивање утицаја појединачних облика институционалног окружења на висину привредног раста, при чему квантитативни подаци потврђују претпоставку да утицај различитих димензија институција варира између земаља у зависности од нивоа њихове економске развијености. И поред тога, разумевање механизма којим институције делују на привредни раст није довољно напредовало, вероватно зато што институције представљају мултидимензионалну варијаблу која најчешће делује нелинеарно, индиректно и на дуги рок. Додатни проблем представља и начин на који се квалитет институција прати и квантификује. У неким случајевима то доводи до високог степена корелације између различитих димензија институција и онемогућава да се издвоје јасне везе и једностране утицај конкретне димензије институција на раст. Стога је кандидат обратио посебну пажњу на ограничења постојећих индикатора који се типично користе у емпиријским радовима постављајући додатни циљ свом раду – поједностављење модела и превазилажење компликација које се могу јавити употребом већег броја сличних варијабли.

Посебан циљ кандидата био је да утврди да ли и како разлике у институционалном окружењу, поред утицаја на привредни раст, могу објаснити и разлике у нивоу корупције. Поред чињенице да овакво истраживање значајно компликује околност да треба мерити нешто што је у самој својој бити прикривено, постоји и додатни проблем тј. повратна спрега између раста и корупције што отежава правилно моделирање смера и јачине утицаја. Наиме, утицај корупције на привреди раст најчешће се објашњава помоћу трансмисионог механизма: у првој фази испољавају се негативни ефекти корупције на ниво инвестиција услед раста трансакционих трошкова и несигурности испуњења уговорених обавеза, урушавања људског и социјалног капитала и слично. То даље води смањењу раста и доводи до реалокације ресурса од продуктивних активности (усавршавање, повећање продуктивности, иновирање) ка различитим облицима трагања за рентом.

Ипак, у емпиријским истраживањима везе корупције и привредног раста могуће је пронаћи и неконвенционалне ставове, према којима корупција представља начин за превазилажење административне неефикасности тј. да може имати и позитивне ефекте. Као једно од могућих извора уочене специфичности утицаја корупције на привредни раст истиче се различито институционално окружење које се јавља у посматраним земљама. Постављајући себи циљ да испита ове специфичности (нелинеарност) односа између корупције и привредног раста, кандидат је изабрао модел који узима у обзир различит степен развијености привреде на основу предетерминисане контролне варијабле у виду прага. На основу тога је анализирано да ли степен институционалног развоја узрокује разлике у начину утицаја корупције на привредни раст.

3. Основне хипотезе од којих је кандидат пошао у истраживању

На основу предмета и циља дисертације може се закључити да поред теоријских разматрања дисертација има изразито емпиријски карактер. На основу тога, полазне претпоставке али и закључци су обликовани тако да морају имати чврсту квантитативну потврду. У фокусу истраживања налази се механизам међуодноса институционалног окружења и стандардних детерминанти раста, а затим и корупције. У зависности од институционалне структуре, тај механизам ће испољавати различите ефекте на привредни раст и корупцију. Ради утврђивања специфичности које се јављају

на основу разлика у институционалној инфраструктури, генерисање индикатора и испитивање ефеката појава које они изражавају, представља централни део ове дисертације. У складу са тим и раније описаним предметом и циљевима дисертације, кандидат поставља неколико важних и оригиналних проблема као и хипотеза које ће у раду испитати. Те оригиналне поставке тичу се најпре утицаја неформалних институција и њихове способности да предодреде режим раста поједине земље. То ће отворити питање да ли режим раста условљава различито дејство економских институција. Коначно, аутор ће испитати у којој мери разлике институционалног карактера утичу на појаву и деловање корупције на раст. Укратко, ови проблеми су сажети у следеће три основне хипотезе које ће бити емпиријски тестиране кроз више етапа како би се обезбедила пуна стабилност добијених закључака:

Хипотеза 1: На основу разлика у неформалним институцијама могу се извести и прецизирати различити режими привредног раста појединих земаља.

Хипотеза 2: Маргинални допринос економских институција привредном расту се статистички значајно разликује између привреда за које је утврђено да се налазе у различитим режимима раста.

Хипотеза 3: Услед разлика у институционалној бази ефекат корупције на привредни раст се може разликовати у зависности од типа режима у којем се привреда налази (хипотеза о лубриканту раста—*greasing the wheels of growth* наспрот хипотезе о креирању трења у привредном расту—*sanding the wheels of growth*).

4. Кратак опис садржаја дисертације

Прво поглавље рада има уводни карактер у коме се образлаже његова структура, али и постојећи проблеми у области истраживања које ће кандидат у дисертацији покушати да превазиђе. Кандидат истиче растући значај институција у новијим теоријама привредног раста као и ограничења која су присутна у емпиријским истраживањима из ове области.

Да би се испитали механизми деловања и везе између различитих димензија институција и привредног раста, у **другом поглављу** рада је представљен досадашњи напредак у овој области. Како би се обухватили сви канали путем којих институције одређују систем подстицаја у друштву, дат је преглед основних категоризација институција и стандардног начина њиховог класификовања. Преглед емпиријских истраживања који је представљен указује да институције попут квалитета државне управе, владавине права, независности судства, пореског система, институција монетарне и фискалне политике, утичу на привредни раст и могу објаснити разлику у нивоу бруто домаћег производа између земаља. Најчешће објашњење је да снажне економске институције утичу на раст дохотка тако што подстичу инвестиције у физички капитал, људски капитал и технологију услед већег нивоа сигурности и нижих (трансакционих) трошкова пословања који се помоћу њих постижу. Услед тога су у овом делу дисертације изложени актуелни приступи анализи утицаја институционалне инфраструктуре на деловање економских актера. Приказани подаци о трендовима сиромаштва у свету указују да упркос томе што су основне детерминанте привредног раста већ дуго познате као и пожељне карактеристике појединачних институционалних димензија, највећи број привреда и даље није успео да пронађе начин како да достигне

дугорочно одржив привредни раст. Као главни проблем се истиче занемаривање процеса институционалне интеракције и промена које захтевају висок степен компатибилности нових формалних решења и постојећег система формалних и неформалних односа. Овим се објашњава и релативно висок степен неуспеха реформи у транзиционим земљама услед стихијског увођења формалних правила која су трансплантована из развијених привреда али без претходног синхронизовања са важећим системом неформалних норми и односа.

Као увод за емпиријско истраживање које ће бити спроведено, на крају овог дела посебна пажња је посвећена потенцијалним изазовима који се јављају у процесу испитивања везе институција и привредног раста. У зависности од типа индикатора институционалног окружења који се у истраживању користе, присутни су проблеми перцепције, грешке мерења и употребљивости. Такође, радови из исте области који користе *de facto* и *de iure* индикаторе могу имати међусобно неупоредиве закључке, јер иако наизглед слични ови индикатори се разликују у погледу суштине институционалне димензије коју прате.

Кључна идеја **трећег поглавља** дисертације везана је за проверу претпоставке о постојању – сложене узајамне везе између економских институција и привредног раста. Упркос популаризацији институција као теме од значаја за истраживање економског раста и развоја, мали број радова је покушао да подробније истражи динамику и међусобни однос између економских институција и раста у различитим комбинацијама неформалних институција. Хипотеза о институционалној хијерархији коју су изнели *Acemoglu et al.* (2005), истиче да формалне институције утичу на раст директно попут стандардних фактора (попут инвестиција или образовања), док елементи неформалних институција креирају ширу основу од које ће касније и зависити успех директних фактора раста. У неформалне институције убрајају се различите културне тековине, религија, обичајне норме, историјско наслеђе, етничке тензије, независност медија и слично. За разлику од економских институција које имају непосредан утицај на привредни раст, код наведених институција ефекат на раст је индиректан и испољава се тек у дугом року.

Однос формалних правила, неформалних норми и ефикасности њиховог спровођења представља градивни елемент сваког привредног окружења и као такав битно утиче на ниво економске активности у привреди. Институционална инфраструктура своје ефекте може испољавати директно на учеснике у економским трансакцијама или индиректно преко промена система подстицаја. У циљу испитивања начина на које институционално окружење делује на привредни раст, тестирано је постојање вишеструких режима раста. Приказани модел испитује могућност да исте стандардне детерминанте раста имају другачије маргиналне ефекте у зависности од режима у којем се дата привреда налази. Идеја је да се веза институција и привредног раста не посматра као директан линеарни однос, већ да се увођењем различитих режима укаже на постојање променљивих канала интеракције између институција и привредне активности. У ту сврху у основи се користи проширена верзија *MRW* модела која представља проширење базичног Соловљевог (*Solow*) модела где се поред основних детерминанти раста прате још и инвестиције у људски капитал. Кључне варијабле од интереса у анализираном моделу су показатељи нивоа развијености различитих димензија институција. Надградња овог приступа огледа се у потврди да ефикасност истих економских институција зависи од њихове компатибилности са неформалним нормама које се могу битно разликовати између земаља.

За потребе адекватног праћења вредности квалитета институционалних варијабли употребљени су подаци за 111 привреда у периоду од 30 година из међународно референтне базе података који су затим трансформисани применом метода анализе главних компонената ради редукције броја димензија посматрања. Предност овог приступа огледа се у превазилажењу проблема који се јављају код уобичајених показатеља квалитета димензија институционалног окружења, попут високе мултиколинearности и/или ниског степена информативности услед малих варијација у подацима. Применом метода за редуковање димензија институција које се посматрају (без значајног губитка укупних варијација података) добијени су индикатори који се користе за тестирање основних хипотеза у моделу раста са вишеструким режимима и који представљају проширење стандардног модела привредног раста. За испитивање механизма преко којег формалне и неформалне институције утичу на привредну активност, оцењен је модел коначних регресионих мешавина који испитује присуство вишеструких режиме раста. Карактеристика овог модела је што омогућава да се за сваки од уочених режима види како исте детерминанте могу имати различите маргиналне ефекте на привредни раст. Оцењеним моделом тестирано је да ли су разлике у неформалним институцијама један од фундаменталних фактора који објашњавају колико ће привреде бити у стању да успешно користе примарне факторе привредног раста. Добијени резултати јасно показују да се хетерогеност посматраног скупа привреда најбоље може изразити путем три различита режима раста. Даљим моделирањем показује се да су између три оцењена режима присутне значајне разлике у интензитету утицаја стандардних детерминанти раста. Са високим нивоом значајности се потврђује да формалне институције без обзира на режим имају позитиван допринос привредном расту. За разлику од њих, модел показује да неформалне институције не испољавају директно дејство на привредни раст али су битан фактор који одређује припадност земље неком од установљених режима раста. На тај начин, кандидат је и емпиријски потврдио хипотезу о хијерархијском односу институција – неформални односи и норме чине основу која детерминише ефикасност директних детерминанти привредног раста укључујући ту и формалне институције.

У четвртом поглављу разматра се однос корупције као појединачног елемента институционалне матрице и привредног раста у светлу претходно добијених резултата. Иако непожељна, корупција представља друштвено-економску појаву присутну не само у привредама у развоју, већ и у високо развијеним економијама. Истраживања спроведена у претходне две деценије указују да укључивање корупције у моделе понашања и реаговања тржишних учесника доводи до већег степена објашњености варијација зависне варијабле. Проблеми који се јављају у емпиријској анализи ефеката корупције, огледају се кроз релативно значајне разлике у типу корупције коју највећи број доступних индикатора прати. Ове разлике доводе до сличних проблема као код праћења ефикасности институционалне инфраструктуре, када се наизглед повезани резултати не могу међусобно поредити. Услед растућег броја радова који показују да корупција негативно утиче на привредни раст, привреде у развоју али и развијене привреде све више разматрају економске трошкове корупције и начине за креирање политика одвраћања, за шта је неопходно дубље разумевање овог односа.

У случају када се посматра корупција на макро нивоу, ефекти корупције испољавају се у виду дисторзивних поремећаја нормалног тока економских трансакција на које делује и ефекат мултипликације када су у питању капиталне

инвестиције. Поред ова два канала корупција може довести до пада конкуренције на тржишту, погрешне алокације средстава из јавних фондова, повећања јавног дуга, као и мањих инвестиција у привреди услед нелојалне конкуренције. Поред представљених канала утицаја корупције на привредну активност, изложени су и основни фактори који детерминишу ниво корупције у једном друштву. Ниво корупције између земаља разликоваће се у зависности од степена дискреционе моћи, економске ренте која се на основу ње може присвојити и ефикасности механизма одвраћања који карактеришу посматране привреде. Упркос доминантом ставу да корупција утиче негативно на привредни раст, наводи се и низ емпиријских анализа које указују на могућност достизања високог и стабилног раста упркос високо процењеном присуству корупције у привреди. Приликом проучавања ефеката корупције на привредни раст неопходно је имати у виду раније уочену околност да мрежа формалних правила, неформалних норми и постојећих дисторзија одређује начин на који ће привреда функционисати.

Овим је изложена теоријска основа према којој, у зависности од степена економске развијености, квалитета неформалних институција, или пак појединачне димензије институционалне инфраструктуре, корупција може имати наизглед неутрално дејство на привредни раст. У ту сврху предложен је модел привредног раста са ефектом прага и глатком функцијом транзиције којим је анализирано да ли се ефекат корупције на привредни раст мења у зависности од идентификоване преломне вредности изабране варијабле прага. У циљу контролисања потенцијалних негативних ефеката мултиколинearности између индикатора институционалне инфраструктуре и корупције, поново су креирани индикатори формалних и неформалних институција из којих је изостављено дејство корупције. Резултати овог помоћног модела приказани су у прилогу дисертације. При том, добијене оцене се не разликују у поређењу са основним моделом који се налази у основном тексту тезе.

У случају када се посматрају разлике у нивоу корупције или степену економске развијености између земаља, модел указује да корупција не мора нужно деловати негативно на привредни раст. Даљим испитивањем ове специфичности утврђује се да систем владавине права који је кључан за спровођење формалних правила у пракси, објашњава разлике у ефектима корупције на привредни раст. У привредама где је систем владавине права неефикасан или је у колизији са неформалним нормама, корупција представља алтернативу која може довести до економских трансакција које се другачије не би десиле. Након достизања одређеног степена развијености ове димензије институционалног окружења корупција почиње негативно да делује на привредни раст што је у складу са доминантним ставом о односу ових варијабли. Резултати представљеног модела и пратећа разматрања пружају додатно разумевање односа корупције и раста указујући на важност нивоа развијености укупне институционалне инфраструктуре, а посебно ефикасности система владавине права.

Пето поглавље обухвата закључна разматрања у којима кандидат сумира резултате свих претходних поглавља и разматра евентуалне последице добијених резултата на формулисање јавних политика.

Иако формално не представљају саставни део дисертације, на основу свог обима и значаја, **прилози** који су представљени на крају тезе заслужују да се наведу као посебно поглавље. Састоје се од десет целина у којима су представљени додатни статистички тестови или алтернативни модели за проверу робусности добијених оцена

у одговарајућем табеларном или графичком приказу. Кандидат је у оквиру прилога представио резултате оцењивања модела из трећег поглавља, код којег је ради провере робусности резултата извршена трансформација података у трогодишње непреклапајуће просеке. Након ове трансформације и примене различитих метода оцењивања добијени резултати су у складу са оним из основног модела што указује на високу стабилност првобитно оцењених коефицијената. Поред ове трансформације у делу са прилозима се налази и оцењени модел коначних регресионих мешавина са два режима. Иако информациони критеријуми јасно указују да је за привреде у узорку и период посматрања оптимално изабрати три режима, кандидат је одлучио да представи ове резултате како би се могли упоредити са типичним моделима раста који посматрају разлике између развијених и привреда у развоју или *OECD* и *non-OECD* земаља. Прилози везани за четврто поглавље такође представљају додатну проверу потенцијално присутних проблема у моделу, услед чега је кандидат поново конструисао помоћне индикаторе формалних и неформалних институција. У прилогу је представљен оцењени модел који је еквивалентан моделу из основног текста дисертације али се уместо стандардних индикатора институционалне инфраструктуре користе помоћни. Добијене оцене се не разликују сигнификантно услед чега кандидат потврђује одсуство потенцијалног проблема мултиколинearности између варијабли у базичном моделу.

5. Методе које су примењене у истраживању

Методе које су примењене у истраживању одабране су у складу са предметом и циљем дисертације. Преглед и синтеза теоријске грађе и емпиријских истраживања из релевантних области дали су основу за даља истраживања у раду. Коришћени су стандардни теоријски и методолошки принципи који су уобичајени у економској науци, као и методолошки поступци специфични за економску теорију и анализу. У процесу израде дисертације кандидат је применио различите методолошке поступке у циљу адекватног обухвата истраживачке теме али и добијања јасних и мерљивих резултата. У уводном делу рада доминантно се користи метод анализе за утврђивање елемената који представљају институционалну инфраструктуру друштва. Након дефинисања саставних елемената и истицања проблематике везане за њихово објективно праћење, у наставку се примењује метод синтезе како би се утврдили систем веза и ефеката које се јављају у интеракцији са осталим факторима раста. Утицај неких од најутицајнијих представника институционалне економије (*North, Acemoglu*) се јасно може уочити у овом делу дисертације које представља основу за даљу емпиријску надоградњу.

Методологија примењена у емпиријском делу рада базирана је на стандардној економетријској и компаративној анализи уз примену примарних и секундарних извора података и одговарајуће табеларне, графичке и дијаграмске приказе. За дефинисање индикатора институционалног окружења кандидат је користио технике мултиваријационе анализе, док су за испитивање механизма односа између институционалних варијабли и привредног раста употребљене статичке и динамичке квантитативне економетријске технике података панела. Својом иновативношћу и интересантним резултатима посебно се истиче примена релативно нове методе моделирања привредног раста на основу модела коначних регресионих мешавина. Применом овог метода за обликовање неопажене хетерогености у узорку добијени су модели привредног раста на основу испољених карактеристика привреда из узорка у

периоду посматрања, за разлику од уобичајеног приступа који посматра само крајњи резултат економског раста.

Приликом испитивања односа између корупције и привредног раста, узимајући у обзир разлике у квалитету институционалне инфраструктуре, кандидат је применио економетријску технику моделирања раста на основу података панела са прагом. Овај модел је додатно проширен увођењем генерализације која претпоставља глатку функцију транзиције између екстремних режима. Укључивањем ове функције омогућено је јасно диференцирање посматраних привреда и прецизно утврђивање маргиналног ефекта за сваку од посматраних детерминанти раста. Кандидат је детаљно испитао механизам преко којег разлике у институционалној инфраструктури могу да објасне разлике у начину на који се корупција ефектуира на привредни раст.

Најзад, треба нагласити да је за потребе оцењивања модела коначних регресионих мешавина савладао и коришћење напредног програма *LatentGold* који се користи за оцену модела и кластера са латентном варијаблом. Поред овог програма, кандидат је за оцену модела прага са глатком функцијом транзиције користио програм *MatLab* који као и претходни не спада у стандардне статистичке програме који се користе на докторским студијама. Посебно треба истаћи чињеницу да је кандидат уложио додатни напор да се сви добијени резултати провере како тестирањем стабилности оцена применом различитих метода оцењивања, тако и кроз реформатирање података и поновним оцењивањем – чиме је убедљиво потврђена робусност добијених резултата.

6. Остварени резултати – научни и стручни доприноси

Међу важније доприносе овог рада треба најпре уврстити веома озбиљну критичку анализу којом кандидат преиспитује важеће теоријске концепте и ставове везане за механизам путем којег формалне и неформалне институције делују на привредни раст. У раду су систематизовани најважнији теоријски доприноси у овој области, као и релевантна емпиријска истраживања, при чему је посебна пажња посвећена истраживањима новијег датума.

Важну методолошку иновацију представља и напор кандидата да се приликом одабира индикатора који ће представљати квалитет институционалног окружења, није ограничио искључиво на јавно доступне генеричке показатеље који се користе у највећем броју емпиријских радова. Уместо тога, применом анализе главних компонената кандидат је конструисао два композитна индикатора који представљају линеарну комбинацију 11 различитих показатеља институционалног окружења које *The PRS Group* прикупља и публикује на комерцијалној бази. Укључивањем овако добијених индикатора у стандардни модел привредног раста добијени су резултати који су у складу са владајућом теоријом о директном утицају формалног институционалног оквира на привредни раст, док у овом кораку значај утицаја неформалних институција није потврђен. Са теоријске тачке гледишта, утицај неформалног система односа, норми и обичаја се истиче као дубља детерминанта привредног раста која своје ефекте испољава посредно и у дугом року. Емпиријска потврда њиховог утицаја на привредни раст представља велики изазов пошто је у стандардним моделима раста овај ефекат прикривен директним утицајем стандардних детерминанти.

Ради превазилажења овог проблема кандидат нуди оригинално решење дефинисањем новог метода за обликовање неопажене хетерогености у узорку. Применом модела коначних регресионих мешавина, земље у узорку које карактерише висок степен хетерогености разврстане су у режиме раста који најбоље одговарају варијацијама података независних варијабли у моделу. Тиме је направљен заокрет у стандардном поступку оцењивања раста где истраживач самостално *ad hoc*, обично на основу једне статичке варијабле класификује привреду у неку од категорија (развијена/у развоју; *OECD/nonOECD*) која објашњава разлике у динамици раста. На основу новог поступка кандидата у добијеном моделу са три режима раста, потврђен је значај основних детерминанти и формалних институција на привредни раст.

Међутим, додатно је показано да неформалне институције (али не и формалне) представљају значајан фактор који може да предвиди припадност посматраних привреда неком од добијених режима. На тај начин је потврђено да иако не делују директно попут осталих варијабли у моделу, неформалне институције представљају дубљу (базичну) детерминанту раста. Овим је и емпиријски потврђен али и додатно објашњен један од примарних канала преко којих институције утичу на економску активност привреде.

У наставку рада кандидат је резултате и сазнања из претходног дела користио за анализу ефеката корупције на привредни раст. Иако од великог интереса за друштвено благостање, разумевање начина на који корупције утиче на економску активност значајно компликује чињеница да се испитује феномен којем је прикривеност једна од примарних особина. Важан допринос кандидата у овој области огледа се у новом приступу који примењује да би утврдио узрок различитог смера деловања корупције на привредни раст – претходно констатован на основу оцењеног модела. За разлику од уобичајеног приступа, кандидат је применио савремени нелинеарни модел са ефектом прага и глатком функцијом транзиције. Добијени подаци су потврдили различите ефекте које корупција има на привредни раст у зависности од фазе развоја у којем се привреда налази или квалитета првенствено формалних али и неформалних институција. Као додатни допринос, кандидат је утврдио да квалитет владавине права битно одређује да ли ће ефекти корупције бити негативни или привидно позитивни. Овим је емпиријски потврђен теоријски став представника новог институционализма који истичу да институционално окружење представља систем формалних правила, неформалних норми и обичаја, али и карактеристика њиховог извршења који на крају одређује степен ефикасности дате институционалне инфраструктуре друштва.

Као што се из горњих оцена може закључити укупан научно-истраживачки допринос ове дисертације је веома значајан. Он се огледа у чињеници да је кандидат, на јединствен и оригиналан начин, целовито анализирао и на нов начин испитао проблеме везане за (а) односе институција и привредног раста и (б) механизма путем којих корупција може испољавати различите ефекте на привредни раст. Тиме је кандидат дао несумњив допринос истраживању ове теме као и развоју економске науке у домену економске анализе и политике, макроекономије, институционалне економије и економског развоја и раста.

7. Закључак

Кандидат Светозар Танасковић је у свом докторском раду „*Утицај институционалне инфраструктуре на динамику привредног раста и корупцију у*

земљама у транзицији“ обрадио једну веома важну област за напредак економске теорије. Притом је он емпиријском анализом потврдио више теоријски релевантних ставова и поставио нека нова методолошка решења, односно, дошао до више оригиналних научних резултата.

Имајући поред овога у виду и све остале елементе које смо навели у овом реферату, као и изведене оцене рада, те полазећи од циљева и најважнијих тачака које је кандидат изложио у пријави своје тезе, а коју су одобрили Наставно-научно веће Економског факултета и Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, мишљења смо да је рад који је поднео кандидат Танасковић, урађен у складу са свим стручним, научним и етичким захтевима и критеријумима, прописаним од стране Универзитета у Београду, за израду докторске дисертације. Анализом приложене тезе закључили смо да је кандидат своју дисертацију урадио савесно и самостално и да његова дисертација представља оригинално научно дело. На основу тога са задовољством констатујемо да су се стекли сви потребни услови да се, по окончању прописане процедуре, кандидату Светозару Танасковићу, дипломираном економисти-мастеру, одобри јавна одбрана докторске дисертације под насловом *„Утицај институционалне инфраструктуре на динамику привредног раста и корупцију у земљама у транзицији“*.

Београд, 12. јула 2018. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

Проф. др Божидар Церовић
Универзитет у Београду, Економски факултет

Проф. др Миомир Јакшић
Универзитет у Београду, Економски факултет

Проф. др Александра Нојковић
Универзитет у Београду, Економски факултет

Др Јелена Жарковић Ракић, ванр. проф.
Универзитет у Београду, Економски факултет

Проф. др Александра Јовановић
Универзитет у Београду, Правни факултет